Soukromé doučování z pohledu žáků českých základních škol

Výsledky dotazníkového šetření u žáků
9. tříd ZŠ ve Středočeském a Ústeckém kraji

Barbora Terreros

Abstrakt

Cílem studie je deskripce stavu soukromého doučování, jeho míry a intenzity využívání v průběhu školní docházky. Klíčovou otázkou je typologie žáka poptávajícího soukromé doučování a faktory, které mají vliv na využívání soukromého doučování, zejména školní úspěšnost, příprava na přijímací zkoušky, socioekonomický a kulturní status rodiny. Studie je součástí quasi-longitudinálního výzkumu fenoménu soukromého doučování v České republice. Soukromé doučování je definováno jako výuka běžných školních předmětů za úplatu, nad rámec formálního vyučování. Výzkumný vzorek pro kvantitativní dotazníkové šetření tvořilo celkem 1016 žáků 9. tříd základních škol ve Středočeském a Ústeckém kraji. Výsledky šetření potvrzují vysokou míru využívání placeného individuálního doučování a také přípravných kurzů v průběhu 2. stupně základní školy v obou krajích.

Klíčová slova: soukromé doučování, individuální placené doučování, přípravné kurzy, stínové vzdělávání, formální vzdělávání.

Private tutoring from the point of view of pupils in Czech elementary school

The results of the research of pupils in the 9th grade of elementary schools in the Central Bohemian and Ústí and Labem Regions

Abstract

The study is part of a quasi-longitudinal research on the phenomenon of private tutoring in the Czech Republic. Private tutoring is defined as teaching regular school subjects for a fee beyond formal education. The aim of the study is to describe the state of private tutoring, its forms, extent and intensity during school attendance. The key question is the typology of the pupil requesting private tutoring and the factors influencing the use of private tutoring, especially school success, preparation for entrance examinations, socio-economic status and cultural capital of the family. A survey sample for the quantitative questionnaire survey consisted of 1,016 pupils in the 9th grade of primary schools in the Central Bohemian and Ústí nad Labem Regions. The results of the research confirmed a high rate of the use of paid tutoring, with respect to individual and preparatory courses, during the lower secondary level school attendance in both regions.

Key words: Private tutoring, individual paid tutoring, preparatory courses, shadow education, formal education.

Úvod

Soukromé doučování jako fenomén, který stínuje formální vzdělávání, je velmi komplexní téma. Poptávka po soukromém doučování vzrostla po pádu železné opony, kdy začalo být kvalitní vzdělání chápáno jako konkurenční výhoda a kdy se nabídka v sektoru vzdělávání začala rozšiřovat. Významným faktorem přispívajícím ke zvýšené poptávce po soukromém doučování je také zavedení plošného testování na přelomu primárního a sekundárního vzdělávání. Základní výzkumné otázky se týkají deskripce fenoménu, jeho forem a míry využívání u žáků 2. stupně základních škol. Klíčovou otázkou je také typologie žáka, který využívá soukromé doučování. Cílem kvantitativního šetření byla především deskripce stavu, tedy získání informací o míře a důvodech využívání placeného soukromého doučování v jednotlivých předmětech na 2. stupni základních škol a dále zjištění souvislostí mezi mírou využívání soukromého doučování, socioekonomickým statutem a kulturním kapitálem rodiny žáka. Jako výzkumný nástroj byl

použít dotazník, který vyplnilo celkem 1016 respondentů, žáků devátých tříd z celkem 33 základních škol v Ústeckém a Středočeském kraji.

1 Vymezení pojmu

Soukromé doučování je definováno jako doplňující výuka běžných školních předmětů za úplatu (Silova, Budiene, & Bray, 2006). Základní funkcí soukromého doučování je zlepšení školních výsledků, doplnění znalostí i nad rámec školního kurikula a získání konkurenční výhody v rámci dalšího studia. Soukromé doučování, které se stalo v posledních patnácti letech významným celosvětovým fenoménem, existuje jako stínový vzdělávací systém, který nelze vnímat odděleně od formálního vzdělávání. (Bray M., 1999). V anglicky mluvících zemích je soukromé doučování, *tutoring*, chápáno spíše jako soukromá výuka, *tuition*. Soukromé doučování, *private tutoring*, je tedy doplňování znalostí v rámci školních předmětů v době mimo formální výuku. Soukromé doučování je placená služba, doučující ji provádí za účelem výdělku, nepatří sem tedy doučování poskytované členy rodiny či přáteli (Bray M., 1999). Stručně lze tedy vyjádřit, že soukromé doučování je individuální či skupinová doplňující výuka obvyklých školních předmětů za úplatu (Silova, Budiene, & Bray, 2006). Existují různé formy doučování například one-to-one doučování u žáka či doučujícího doma nebo skupinové kurzy zaměřené nejčastěji na přijímací zkoušky, ale do popředí zájmu se dostává také elektronická forma soukromého doučování, především prostřednictvím Skype, e-learningu, výukových videí apod.

2 Současný stav výzkumu soukromého doučování v České republice a v okolních státech

K nárůstu poptávky po soukromém doučování došlo po pádu železné opony a liberalizaci ekonomiky, kdy začalo být vzdělání stále častěji chápáno jako ekonomický statek (Bray, 1999). Kvalitní vzdělání se stalo konkurenční výhodou na pracovním trhu. Po roce 1990 došlo ke značnému rozšíření nabídky středních a vysokých škol rozdílné úrovně, vznikly prestižní střední školy a víceletá gymnázia, která selektují žáky již na druhém stupni základního vzdělávání. Také nová podoba maturitní zkoušky v České republice (2011) a na Slovensku (2004), která přinesla společnou, centrálně organizovanou část, byla pro některé studenty důvodem k využití soukromého doučování. Na Slovensku využilo soukromého doučování v roce 2006 celkem 56% dotazovaných studentů prvního ročníku vysoké školy a většina z nich uvedla, že vzdělání dosažené na střední škole nebylo dostatečné k úspěšnému složení přijímacích zkoušek na univerzitu (Kubánová,

2006). V Polsku došlo k obdobné situaci po zavedení centrálního testování žáků v roce 1999, které bylo spojeno s přechodem na druhý stupeň základní školy a po zavedení státní maturity v roce 2005. Výsledky maturitní zkoušky měly být určující pro vstup na vysokou školu, ale jednotlivé univerzity začaly organizovat také vlastní přijímací zkoušky. Studenti tedy využívají soukromé doučování jak k přípravě na maturitu, tak k přijímacím zkouškám (Murawska & Putkiewicz, 2006). Długoszova studie z roku 2016, která se zabývá soukromým doučováním v oblasti Polsko – ukrajinského pohraničí, uvádí, že doučování využilo během studia celkem 62 % polských a 69 % ukrajinských absolventů středních škol. Také v České republice se potvrzuje, že soukromé doučování rozhodně není jen marginálním fenoménem, ale naopak se dotýká značného množství studentů a učitelů a je z mnoha hledisek provázáno s formálním vzdělávacím systémem (Šťastný, 2016). Podle Šťastného využilo během studia nějakou formu soukromého doučování celkem 41% dotázaných studentů středních škol v Praze a v Moravskoslezském kraji. Soukromé doučování se stalo běžně používanou strategií k přípravě na přijímací zkoušky jak na střední, tak na vysoké školy a víceletá gymnázia (Straková & Greger, 2013), což dokazuje i nabídka na inzertních portálech www.kvalitni-doucovani.cz a www.naucim.cz, kde bylo uvedeno celkem více než 6,000 poskytovatelů individuálního doučování (Šťastný & Terreros, 2015). Je třeba zmínit také etické hledisko otázky poskytovatelů soukromého doučování. Například 10% polských absolventů uvedlo, že jim doučování poskytovali učitelé stejné střední školy (Murawska & Putkiewicz, 2006). Ve všech zmiňovaných studiích, které analyzují fenomén soukromého doučování v České republice, na Slovensku, v Polsku a v Polsko-ukrajinském pohraničí se potvrdilo, že hlavními faktory ovlivňujícími poptávku po soukromém doučování jsou následující: a, Nástup tržní ekonomiky, rozšíření nabídky v sektoru vzdělávání a s tím související náročné přijímací řízení a omezený počet míst na víceletých gymnáziích, na prestižních středních školách a univerzitách b, Reforma maturitní zkoušky, která je administrována centrálně. c, Povinné plošné testování na přelomu primárního a sekundárního vzdělávání. Významně vyšší je poptávka po doučování z předmětů, které jsou testovány. Dalšími důležitými faktory ovlivňujícími míru využívání soukromého doučování jsou například školní výsledky žáků/studentů, socioekonomický status a kulturní kapitál rodiny. Studie Długosze, Kubánové i Šťastného také jednoznačně potvrdily vztah socioekonomického statusu a kulturního kapitálu rodiny a míry využívání soukromého doučování. Čím vyšší je vzdělání rodičů, čím lepší je materiální zázemí rodiny, tím vyšší je míra využívání soukromého doučování. Střední třída má vyšší kulturní kapitál, vyšší studijní ambice, více finančních prostředků a investici do vzdělání považuje za výhodnou. Na lyceích a gymnáziích studují častěji děti střední třídy, které tak mají zároveň vyšší šanci dostat se na prestižní univerzitu. Pro tyto studenty je získání maturity nikoli cílem, ale začátkem jejich boje o co nejvyšší společenský status (Długosz, 2016).

3 Představení výzkumu

3.1 Výzkumné otázky

Cílem kvantitativního šetření, které se jako první v České republice zabývá soukromým doučováním na úrovni základní školy, bylo především získání informací o míře a důvodech využívání placeného soukromého doučování v jednotlivých předmětech na 2. stupni základních škol, zejména u žáků 9. tříd, kteří se nacházejí na přechodu mezi primárním a sekundárním vzděláváním. Cílem bylo také identifikovat faktory ovlivňující poptávku po soukromém doučování a vytvořit typologii žáka, který využívá soukromé doučování.

K šetření byly formulovány následující výzkumné otázky:

- Jaká je míra využívání soukromého doučování v jednotlivých předmětech v porovnání krajů?
- Jaké jsou formy placeného soukromého doučování a míra jejich využívání v porovnání krajů?
- Jaké faktory ovlivňují míru využívání placeného soukromého doučování na 2. stupni ZŠ?
- Jaké jsou názory žáků na soukromé doučování?
- Jaká je typologie žáka využívajícího soukromé doučování?

3.2 Metodologie – dotazníkové šetření

Základní výzkumnou metodou je dotazníkové šetření. Při tvorbě okruhů otázek bylo využito mezinárodních studií, které v roce 2006 publikoval *Open Society Institute* (Murawska & Putkiewicz, 2006; Kubánová, 2006).

Dotazník je poměrně rozsáhlý, byl rozdělen do pěti bloků A až E a obsahuje celkem 38 většinou uzavřených otázek. V úvodu dotazníku je žákům stručně představen cíl výzkumu a vysvětlen pojem soukromého doučování. Následuje první otázka, která zjišťuje, zda žák využívá nebo využíval některou z nabízených forem doučování placeného či neplaceného. V případě, že žák nevyužil placené individuální doučování, má možnost uvést důvod. Blok A se zabývá soukromým individuálním doučováním a obsahuje celkem 15 otázek. U žáků, kteří placené individuální doučování využili, jsou zjišťovány důvody, míra, intenzita, forma, dále kdo doučování navrhl a kdo a kde jej poskytuje, dále cena a předměty, ve kterých žák individuální doučování využívá. Blok B obsahuje celkem 8 otázek a zabývá se skupinovými přípravnými kurzy. Blok C se ptá na názory žáků na soukromé doučování a blok D zjišťuje informace o typu střední školy, kam žáci směřují, zda jsou povinni vykonat přijímací zkoušku a z jakých předmětů. Do bloku E byly přesunuty otázky týkající se sociodemografických údajů a kulturního kapitálu rodiny žáka. Dotazník byl nejprve pilotován, aby byla ověřena srozumitelnost a jednoznačnost

jednotlivých otázek, protože formulace týkající se problematiky soukromého doučování jsou pro žáky často složité. Výzkumný vzorek je tvořen 1016 respondenty, žáky devátých tříd, z celkem 33 základních škol Ústeckého (17 škol) a Středočeského (16 škol) kraje. Školy byly vybrány náhodně z databáze volně přístupné na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Volba krajů byla účelová, klíčovou roli hrála velikost krajů a socioekonomická odlišnost. Cílem bylo porovnat výsledky dvou zcela odlišných krajů. Středočeský kraj je po Praze počtem obyvatel druhým největším (1,3 mil.), Ústecký kraj (820 tis.) je třetím největším. V Ústeckém kraji je o 2 600 Kč nižší průměrná hrubá mzda a nejvyšší nezaměstnanost (7,79%) v rámci celé České republiky, oproti 4,27 % ve Středočeském kraji a 3,26 % v Praze (Eprehledy.cz, 2009–2016). Dotazníkové šetření proběhlo v období leden – duben 2016 u žáků devátého ročníku ve Středočeském a Ústeckém kraji, kteří se nacházeli na rozhraní základního a středního školního vzdělávání a z nichž většina musela skládat přijímací zkoušky.

4 Výsledky dotazníkového šetření

4.1 Míra a intenzita využívání soukromého doučování

Z celkového počtu respondentů ($N = 1016$), žáků 9. tříd z obou krajů, uvedlo 45,8 % žáků, že v průběhu 2. stupně základní školy využilo placené doučování (graf 1). Celkem 18 % z nich využilo individuální doučování, dalších 12 % žáků se zúčastnilo přípravných kurzů a 15 % žáků využilo dokonce obě zmíněné formy doučování (graf 4). Rozdíly mezi chlapci a dívkami v míře využívání placeného doučování jsou významné. Z celkového počtu dotazovaných dívek z obou krajů uvedlo 51,4 % z nich, že využilo soukromé doučování oproti 38,6 % z celkového počtu dotazovaných chlapců v obou krajích. V porovnání krajů využilo ve Středočeském kraji nějakou formu placeného doučování o 6,8 % žáků více (v případě placeného individuálního doučování o 11,6 % více) než v Ústeckém kraji (graf 2 a 3). Žáci z obou krajů, kteří využili placeného individuálního doučování, tak učinili nejčastěji v průběhu 8. a 9. třídy a většinou se doučovali 1–2 hodiny týdně. V porovnání krajů lze uvést, že žáci z Ústeckého kraje využívali individuální doučování pravidelněji než žáci ve Středočeském kraji, z nichž třetina uvedla, že se doučuje nárazově, jen když je potřeba.

Graf 1

Využití placeného doučování v průběhu 2. stupně ZŠ bez rozdílu kraje

Graf 2

Placené doučování – Ústecký kraj

Graf 3

Placené doučování – Středočeský kraj

Graf 4

Využití různých typů doučování v průběhu 2. stupně ZŠ bez rozdílu kraje

4.2 Využívání soukromého doučování v jednotlivých předmětech

Většina respondentů z obou krajů využila placené individuální doučování v jednom nebo ve dvou předmětech. Celkově je nejčastěji doučovaným předmětem matematika (61,8 %), dále angličtina a český jazyk. Rozdíly mezi oběma kraji nejsou významné, pouze v případě placeného individuálního doučování druhého cizího jazyka lze uvést, že se jej v Ústeckém kraji doučuje výrazně více žáků. V Ústeckém kraji se jedná o němčinu, jejíž důležitost je zřejmě dána geografickou polohou kraje a potenciálním pracovním trhem v Německu (tab. 1).

Tabulka 1

Placené individuální doučování v jednotlivých předmětech						
	Kraj					
	Ústecký		Středočeský		Celkem	
		%		%		%
Matematika		63,9		60,2		61,8
Angličtina		44,9		39,3		41,7
Český jazyk		19,0		26,2		23,1
2. cizí jazyk		12,9		6,30		9,2
Pozn. Součet je vyšší než 100 %, protože někteří respondenti využili doučování z více předmětů; N = 338						

4.3 Názory žáků na soukromé doučování

V souvislosti s využíváním soukromého doučování v jednotlivých předmětech byly také zjišťovány názory žáků na doučování. Čtvrtina všech respondentů bez rozdílu kraje (25,5 %) si myslí, že výuka by měla být tak kvalitní, aby žáci doučování vůbec nepotřebovali. Celkem 23,5 % žáků z obou krajů uvedlo, že znalosti získané ve škole jsou dostačující jak k dosažení dobrých známek, tak ke zvládnutí přijímacích zkoušek. Nicméně v porovnání krajů jsou s kvalitou výuky méně spokojeni žáci Středočeského kraje. Celkem 18% respondentů z obou krajů uvedlo, že doučování je důležité, protože učitel ve škole učivo dobře nevysvětlí a v tomto smyslu byli opět kritičtější žáci ze Středočeského kraje, z nichž tento názor zastává 20,8 % oproti 15,2 % žáků z kraje Ústeckého.

4.4 Formy soukromého doučování

4.4.1 Placené individuální doučování

Motivace k využití individuálního doučování se v jednotlivých předmětech liší. Více než čtvrtina všech respondentů bez rozdílu kraje uvedla, že hlavním důvodem pro využití placeného individuálního doučování byla snaha o zlepšení známky na vysvědčení. Dalšími důvody v pořadí byly příprava na přijímací zkoušky či doplnění učiva, které žáci v průběhu vyučování nepochopili. Více než 20 % žáků, kteří mají individuální doučování z matematiky, uvedlo, že nepochopilo učivo v hodině. Z žáků, kteří mají individuální doučování kvůli přijímacím zkouškám, se 26,6 % z nich doučuje matematiku a 21,9 % česká jazyk. Důležitým faktorem pro využívání placeného individuálního doučování je také tlak rodičů na zlepšení známky a to především v českém jazyce (tab. 2). V porovnání krajů lze uvést, že v Ústeckém kraji je větší tlak ze strany rodičů na zlepšení známky, žáci se také častěji doučují kvůli přijímacím zkouškám a také proto, že se chtějí dozvědět něco navíc. Pokud mají žáci placené individuální doučování proto, že se chtějí dozvědět něco nad rámec školního kurikula nebo potřebují více procvičovat, pak se to týká pouze jazyků, především angličtiny.

Tabulka 2

Hlavní důvody placeného individuálního doučování v jednotlivých předmětech bez rozdílu krajů										
	Čj		M		Aj		2. cizí jazyk		Celkem obecně	
		%		%		%		%	N	%
Rodiče chtějí zlepšení známky		28,1		13,9		13,0		12,5	49	15,3
Žák chce zlepšit známku		34,4		27,2		24,1		31,3	87	27,1
Žák chce doplnit učivo, moc se neučil		0,0		3,8		3,7		0,0	11	3,4
Žák chce doplnit učivo, protože nepochopil v hodině		6,3		20,3		16,7		18,8	56	17,4
Příprava na přijímací zkoušky		21,9		26,6		5,6		6,3	57	17,8
Žák se chce dozvědět něco navíc		0,0		3,2		24,1		18,8	34	10,6
Žák potřebuje více procvičovat		9,4		3,8		8,3		6,3	19	5,9
N = 321										

4.4.2 Přípravné kurzy

Přípravných kurzů se zúčastnila téměř čtvrtina všech dotazovaných žáků z obou krajů a dalších 18 % mělo v plánu se ještě nějakého kurzu zúčastnit (tab. 3). Zaměřením kurzů bez rozdílu kraje byla z 86,3 % příprava na přijímací zkoušky. Přípravné kurzy byly ve Středočeském kraji častěji pořádány středními školami, zatímco v Ústeckém kraji je pořádaly většinou základní školy pro své žáky. Maximální počet žáků v jednom kurzu byl v obou krajích nejčastěji do 20 žáků. Pokud se žáci přípravného kurzu nezúčastnili, uvedli bez rozdílu kraje jako nejčastější důvod ten, že kurz nepotřebují, protože mají dobré znalosti, nebo že už měli doučování zdarma.

Tabulka 3

Míra využívání přípravných kurzů v porovnání krajů						
	Kraj					
	Ústecký		Středočeský		Celkem	
		%		%		%
Žák se zúčastnil		25,5		22,6		24,1
Žák se nezúčastnil		74,5		77,4		75,9
Má v plánu zúčastnit se		20,7		14,6		17,8
Nemá v plánu zúčastnit se		79,3		85,4		82,2
N = 1012						

4.5 Faktory ovlivňující poptávku po soukromém doučování

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že mezi nejdůležitější faktory ovlivňující míru využívání soukromého doučování patří škola a školní úspěšnost, socioekonomický status a kulturní kapitál rodiny. Podstatnou roli v míře využívání soukromého doučování hrají ambice žáka a jeho rodičů na vzdělání. Jak již bylo zmíněno, nejčastějším důvodem pro využití soukromého doučování je snaha o zlepšení známky nebo příprava na přijímací zkoušky. S tím souvisí volba typu střední školy. Lze konstatovat, že čím náročnější či akademičtější zaměřenou střední školu si žáci zvolili, tím častěji využili soukromého doučování. Bylo potvrzeno, že nejčastěji, bez rozdílu kraje, využili soukromého doučování žáci, kteří se hlásí na střední školu s maturitou nebo na gymnázium. Z celkového počtu respondentů využilo placené doučování 55,5 % žáků hlásících se na gymnázium, 47,6 % žáků, kteří se přihlásili na střední školu s maturitou, a 30,3 % žáků, kteří si zvolili nematuritní obor (tab. 4). V dotazníkovém šetření byla zkoumána také souvislost vzdělání rodičů s vol-

bou střední školy a známkami na pololetním vysvědčení v 9. třídě. Z výzkumu vyplývá, že čím vyšší je vzdělání rodičů, tím lepší jsou výsledné známky. Z celkového počtu 618 žáků, kteří měli na posledním vysvědčení (pololetí 9. třídy) jedničku z matematiky a/nebo z českého jazyka a/nebo z angličtiny, jen 18 z nich uvedlo vzdělání otce základní, naopak 135 vzdělání otce vysokoškolské. Obdobný trend lze pozorovat také u matek, i když mírně vyšší vliv má vzdělání matky na známku z českého jazyka. Z celkového počtu 173 žáků, kteří měli na vysvědčení jedničku z českého jazyka, uvedlo 31,5 % z nich vzdělání matky vysokoškolské v porovnání s 26,4 % žáků, kteří uvedli vzdělání otce vysokoškolské (tab. 6). S vyšším vzděláním rodičů také mírně narůstá i procento dětí, které využívají placené doučování (tab. 5). Vliv vzdělání rodičů na volbu střední školy byl také potvrzen a je silnější než v případě známek na vysvědčení. Výrazně více vysokoškolsky vzdělaných rodičů volí pro své děti gymnázium. Kulturní kapitál rodiny je dalším významným faktorem ovlivňujícím školní úspěšnost a míru využívání soukromého doučování. Rozlišovacím znakem pro zkoumání kulturního kapitálu rodiny byly rozdílné formy kulturních aktivit, konkrétně volnočasových. Z celkového počtu respondentů označilo 32,9 % žáků jako nejoblíbenější aktivitu sportování, dále návštěvu zájmových kroužků (14 %) a hraní na počítači (15,3 %). Je třeba také zmínit téměř pětinu ze všech respondentů, kteří mají nejraději jiné aktivity než sport, kulturu, společenské hry, kroužky nebo počítač. Těchto dětí je mírně více v Ústeckém kraji. Analýza dat potvrdila, že žáci z rodin s vyšším kulturním kapitálem mají ve všech předmětech lepší známky, ve většíně míře využívají soukromé doučování a častěji volí gymnázium.

Tabulka 4

Volba střední školy a využívání placeného doučování bez rozdílu krajů				
Typ školy	Placené doučování			
	Ne		Ano	
		%		%
Žádná SŠ		50,00		50,00
Nematuritní obor		69,70		30,30
SŠ s maturitou		52,40		47,60
Gymnázium		44,50		55,50
N = 1003				

Tabulka 5

Vztah vzdělání rodičů a míry využívání placeného doučování bez rozdílu krajů				
Vzdělání otce	Placené doučování			
	Ne		Ano	
		%		%
základní		50,00		50,00
SŠ vyučen		59,20		40,80
SŠ maturita		50,50		49,50
VŠ/VOŠ		50,00		50,00
Vzdělání matky				
základní		65,00		35,00
SŠ vyučena		55,80		44,20
SŠ maturita		51,70		48,30
VŠ/VOŠ		52,30		47,70

Tabulka 6

Vztah vzdělání rodičů a výsledných známek, bez rozdílu krajů.									
Jednička předmětu	Vzdělání otce								
	ZŠ		SŠ		SŠ mat.		VŠ/VOŠ		Celkem
		%		%		%		%	%
MAT		19,20		12,00		19,90		24,30	17,50
ČJ		23,10		11,40		22,80		26,40	18,90
AJ		26,90		19,80		37,50		43,10	31,10
	Vzdělání matky								
MAT		7,50		12,80		17,70		25,50	16,90
ČJ		5,00		11,10		20,00		31,50	18,30
AJ		15,00		19,10		35,50		43,00	30,60

Pozn. Jedná se o známku na pololetním vysvědčení, u rodičů se základním vzděláním je příliš malé N = 29

5 Diskuse a závěr

Tato studie je součástí quasi-longitudinálního výzkumu fenoménu soukromého doučování v České republice. Jako dosud jediná přinesla data o soukromém doučování na základní škole a rozšířila tak dosavadní poznatky z výzkumu soukromého doučování

u studentů středních škol. Zabývala se faktory ovlivňujícími míru využívání soukromého doučování, kterými jsou především rodina (ambice na vzdělání, školní úspěšnost) a škola (kvalita, zaměření školy).

Výzkum proběhl pouze ve dvou krajích České republiky a jeho výsledky tedy nelze generalizovat. Nicméně lze konstatovat, že některá zjištění týkající se fenoménu soukromého doučování jsou shodná s těmi, která byla popsána ve studiích zabývajících se mírou využívání soukromého doučování studenty středních škol v České republice (Šťastný, 2016), na Slovensku (Kubánová, 2006), v Polsku (Długosz, 2016) a v Německu (Hille, Spieß, & Staneva, 2016). Dotazníkové šetření provedené s žáky 9. tříd v Ústeckém a Středočeském kraji potvrzuje existenci stínového vzdělávání v České republice, protože míra jeho využívání je velmi vysoká především v průběhu posledních dvou ročníků základní školy. Hlavními faktory ovlivňujícími poptávku po soukromém doučování je školní úspěšnost žáka, socioekonomický status, především vzdělání rodičů, a kulturní kapitál rodiny. Žák využívající soukromé doučování si chce především zlepšit známku z daného předmětu anebo se připravit na přijímací zkoušky. Nejvíce využívají soukromé doučování žáci rodičů s vyšším vzděláním, hlásící se na gymnázium nebo maturitní obor. Lze tedy konstatovat, že soukromé doučování je běžnou součástí života žáků již od základní školy, a proto by mělo být podrobeno dalšímu zkoumání. Další výzkum by se mohl více zaměřit na motivaci jednotlivých aktérů stínového vzdělávání. Čím je dána efektivita doučování a jaká typologie doučujících? Jaký je názor učitelů na soukromé doučování a proč ho doporučují či sami nabízejí? Co z toho vyplývá pro hodnocení vzdělávacího systému? Jako další výzkumné téma se nabízí směřování vzdělávací politiky. Například harmonizace požadavků u přijímacích zkoušek s kurikulem a zkvalitnění výuky maturitních předmětů především na odborných školách.

Literatura

- Bray, M. (1999). *The Shadow Education System: Private Tutoring and its Implications for Planners*. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning.
- Długosz, P. (2016). Private Lessons as an Instrument for Middle Class Status Struggle in Post-socialist Societies: Poland and Ukraine Case Studies. *Economics and Sociology*, 9 (1): 173–191.
- Hille, A., Spieß, C. K., & Staneva, M. (June, 2016). More and more students, especially those from middle-income households, are using private tutoring. *DIW Economic Bulletin*, 6(6): 63–71. Dostupné na: <http://hdl.handle.net/10419/127432>.
- Kubánová, M. (2006). Country Report: Slovakia. In Open Society Institute, Silova, I., Bűdiené, V., & Bray, M. Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of Private Tutoring. Budapest: Education Support Program (ESP) of the Open Society Institute.
- Murawska, B., & Putkiewicz, E. (2006). *Monitoring of private tutoring: Poland. Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of private tutoring* s. 257–277.
- Silova, I., Bűdiené, V., & Bray, M. (2006). *Education in a Hidden Marketplace: Monitoring of private tutoring*. New York: Open Society Institute.

- Straková, J., & Greger, D. (2013). Faktory ovlivňující přechod žáků 5. ročníků na osmileté gymnázium. *Orbis Scholae*. 7(3): 73–85.
- Štastný, V. (2016). Private supplementary tutoring in the Czech Republic. *European Education*. 48(1): 1–22.
- Štastný, V., & Terreros, B. (2015). *Analýza nabídky poskytovatelů soukromého doučování pro žáky základních a středních škol*, Poster prezentovaný na 23. konferenci ČAPV, Plzeň.

Kontakt:

Mgr. Barbora Terreros
Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání
Myslíkova 7, 110 00 Praha 1
E-mail: btterreros@monedaunica.net

Mgr. Barbora Terreros je studentkou kombinovaného doktorského studia na Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v programu Pedagogika. Působí jako středoškolská učitelka, výchovná a kariérní poradkyně. Ve své odborné a publikační činnosti se zaměřuje na problematiku fenoménu soukromého doučování jako stínového vzdělávacího systému. Hlavní oblastí výzkumné činnosti je mapování stavu, funkcí, obsahu a cílů soukromého doučování u žáků základních škol.

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Techniky osobnostního rozvoje a duševní hygieny učitele*. Praha: Grada, 2018. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0470-3.

Nároky na profesi učitele stále vzrůstají. Zvyšuje se počet žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, někteří rodiče se lépe orientují v pedagogických otázkách a jejich zájem o spolupráci se školou stoupá. Učitelé setkávají však také setkávají i s výrazným nezájmem žáků i jejich rodičů o vzdělávání a o dění ve škole. Stresové faktory, které na učitele působí, pak mohou vést nejen k častému poškození jejich zdraví, nárůstu psychosomatických obtíží, ale také k syndromu vyhoření. Právě na tuto problematiku se zaměřuje předkládaná publikace, která nabízí teoretická východiska pro porozumění vzniku a vývoji daného jevu. Seznamuje čtenáře s technikami péče o duševní zdraví, účinné prevence syndromu vyhoření, případně s možnostmi, jak redukovat jeho dopady v situaci, kdy k projevům vyhoření již došlo. Důraz se mimo jiné klade také

na hledání pozitivní motivace k výkonu učitelského povolání (tzv. pozitivního scénáře života), na využití metod koučinku, autokoučinku, tutoringu, kazuistických seminářů i bálintovských skupin. Nechybí ani obvyklé metody osobnostního rozvoje a duševní hygieny.